

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Ярослав ГАЛЕТА (Кіровоград), Олена ЄВДОКИМОВА (Житомир)

У статті проаналізовано сутність поняття “інформаційна технологія”, а також можливості їх використання у професійній діяльності вчителя української мови та літератури.

В статті проаналізовано сутність поняття «информационная технология», а также возможности их использования в профессиональной деятельности учителя украинского языка и литературы.

Ключові слова: інформаційні технології, мультимедіа, мультізасоби інформації, гіпертекстова технологія.

Сучасний період розвитку України пов'язаний з пошуком стійкого руху до інформаційного суспільства. Проблема цінностей сьогодні стає головною в пошуках нових стратегій глобалізаційного процесу для України. Можливості трансформації, мабуть, лежать більше в площині внутрішнього розвитку нашого суспільства. Тому сьогодні важливо виявити точки прояву нових цінностей, які можуть змінити колишню стратегію розвитку соціуму. Інформаційні технології проникають у всі сфери людської діяльності, і система освіти як соціальна структура також відчуває їх вплив. Бурхливий розвиток засобів інформатизації (комп'ютерної техніки, комунікацій, програмного та технічного забезпечення, електронних мереж), а у зв'язку з цим поява нових технологій обробки, передачі, отримання і зберігання інформації породжує нові можливості для використання комп'ютерних технологій у навчальному процесі.

Питанням інформатизації та комп'ютеризації освіти приділено увагу в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті [3]: “Важливим напрямом педагогічної стратегії... є розробка та впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують подальше удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти...”.

Ключові питання інформатизації освіти, аналіз педагогічного потенціалу інформатизації навчального процесу розглядалися у працях Н.В. Апатової, Л.І. Білоусової, В.Ю. Бикова, І.Є. Булах, А.П. Єршова, М.І. Жалдака, Б.Г. Житомирського, Ю.О. Жука, В.І. Клочка, М.П. Лапчика, Г.О. Михаліна, В.М. Монахова, Н.В. Морзе, С.А. Ракова, Ю.С. Рамського, О.В. Співаковського, Ю.В. Триуса, М.І. Шкіля та ін. Психологічні аспекти використання сучасних інформаційних технологій у навчальному процесі досліджувались в роботах В.П. Безпалька, В.М. Бондаровської, П.Я. Гальперіна, В.П. Зінченка, Ю.І. Машбиця, О.М. Леонтьєва, В.В. Рубцова, В.Ф. Паламарчук, Л.Н. Прокопенка, Н.Ф. Тализіної та інших. Значний науковий потенціал накопичено в галузі методики використання комп'ютерів у навчально-виховному процесі, що досліджували

Н.Р. Балик, Р. Вільямс, О.О. Гокунь, К. Маклін, В.А. Каймін.

Особливості процесу інформатизації освіти досліджувались професором В.В. Радумом в контексті аналізу проблем освітнього простору України. Вчений зазначає, що: “Сама по собі ідея інформатизації нормальна й цивілізована, але за тієї умови, коли сам процес інформатизації доцільно сприймати не як самоціль і щось оригінальне, а лише як засіб навчально-пізнавальної діяльності того, хто навчається” [4, с.4].

Безумовно, техніка, наука, інформатизація є лише засобами для розвитку людини, а ціль – сама людина. Зважаючи на це, важливо, щоб відбулося переосмислення ролі вчителя взагалі й українського філолога зокрема у процесі модернізації системи освіти відповідно до новітніх досягнень науки, культури й соціальної практики. Сучасному вчителю вже недостатньо просто мати глибокі предметні знання, володіти практичними вміннями та навичками. Йому необхідно творчо використовувати набуті знання в нестандартній змінній ситуації, виявляти конструктивність в організації і плануванні педагогічного процесу. Саме це і зумовило мету нашого дослідження: проаналізувати можливості інформаційних технологій у професійній діяльності вчителя української мови та літератури.

Проаналізуємо сутність поняття “інформаційні технології”.

У науковій і науково-методичній літературі, присвяченій проблемам інформатизації вищої професійної освіти (роботи Б.С. Гершунського, С.Р. Домановой, І.В. Марусєвої, І.В. Роберт, Ю.М. Цевенкова, Є.Ю. Семенової та ін.), часто зустрічаються такі синонімічні вирази, як “нові інформаційні технології”, “технології комп’ютерного навчання”, “комп’ютерні педагогічні технології” та ін. Це свідчить про те, що термінологія в цій галузі досліджень і відповідні їй поняття ще не є сталими.

Так, у довідковій літературі інформаційна технологія навчання визначена як сукупність методів, виробничих і програмно-технологічних засобів, об’єднаних у технологічний ланцюжок, що забезпечує збір, зберігання, обробку, висновок і розповсюдження інформації [http://www.glossary.ru].

Більш широке трактування цього терміна наведено професором М.І. Жалдаком [6]. Він пропонує розуміти під інформаційними технологіями навчання сукупність методів і технічних засобів збору, організації, збереження, обробки, передачі й представлення інформації, що розширює знання людей і

розвиває їхні можливості з управління технічними й соціальними процесами.

В.Ф. Шолохович [7] пропонує визначати інформаційні технології навчання з огляду на їх зміст як галузь дидактики, що займається вивченням планомірно й свідомо організованого процесу навчання й засвоєння знань, у яких знаходять застосування засоби інформатизації освіти.

Під інформаційними і комунікаційними технологіями Ю.В. Триус розуміє “комплекс засобів, методів і прийомів, пов’язаних з підготовкою, переробкою і доставкою різних повідомлень при персональних, масових і виробничих комунікаціях, а також усі технології і галузі, які інтегрально забезпечують організаційні, правові, політичні, соціально-економічні, науково-технічні, виробничі процеси, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб, реалізації прав громадян і суспільства на основі створення, розвитку, використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, розроблених на основі сучасної комп’ютерної та комунікаційної техніки” [8, с.22].

Отже, змістовний аналіз наведених визначень показує, що в даний час існує два найбільш виразних підходи до визначення інформаційної технології навчання. У першому випадку пропонується розглядати її як дидактичний процес, організований із використанням сукупності впроваджуваних (що вбудовуються) у системи навчання принципово нових засобів і методів обробки даних (методів навчання), що представляють цілеспрямоване створення, передачу, збереження, відображення інформаційних продуктів (даних, знань, ідей) з найменшими витратами й відповідно до закономірностей пізнавальної діяльності тих, кого навчають. У другому випадку мова йде про створення певного технічного середовища навчання, у якому ключове місце займають інформаційні технології, що використовуються.

З огляду на вище зазначене, ми можемо стверджувати, що однією з умов, яка забезпечить ефективність впровадження інформаційних технологій у навчальний процес, є розуміння фахівцем сутності інформації та інформаційних процесів, їх ролі в процесі пізнання навколишньої дійсності.

Взагалі, передача інформації, вивчення особливостей її обробки, безумовно, повинне починатися з методів пред’явлення інформації, оскільки саме специфікою методів визначається подальша технологія передачі й обробки інформації, можливостей її використання в освіті.

Методи пред’явлення інформації можуть бути розділені на лінійний і структурний [9].

При лінійному пред'явленні навчальної інформації, структура викладу навчального матеріалу однозначно визначається порядком вивчення матеріалу. Даний метод не достатньо ефективний з огляду на формування в учнів уявлень про розподіл інформації, яка їм викладається, на рід або види в залежності від обраних критеріїв її класифікації. Він не дозволяє учням робити загальні висновки про той чи інший інформаційний об'єкт, виходячи з аналогії, яку можна провести з об'єктами того ж класу.

Особливий інтерес викликає структурне пред'явлення інформації. Структурування інформації призводить до використання системного підходу щодо вивчення матеріалу. При цьому, структура навчального матеріалу розглядається як його модель і являє собою сукупність певним чином виділених частин (елементів) навчального матеріалу і зв'язків між ними. Процес виявлення таких частин і зв'язків називається структуруванням. Важливу роль у засвоєнні досліджуваного матеріалу відіграють його елементи та зв'язки між ними, що визначають структуру. Психологічною основою структурування навчального матеріалу є його розуміння, бо воно саме характеризується відображенням зв'язків предметів і явищ дійсності.

Структурована інформація, яка подається з використанням переваг комп'ютерної техніки, прискорює процеси сприйняття і, як наслідок, полегшує формування розумового образу предмета, яка вивчається. Існує велика кількість різних інформаційних технологій, так чи інакше заснованих на явній чи неявній інформаційній структурах. Однак у даний час з'явилися гіпертекстові технології та технологія мультимедіа, котрі вміщують в себе практично всі розрізнені методи подання структурованої інформації.

Р.С. Гуревич дає таке трактування цього терміна: "Мультимедіа є новою інформативною технологією, тобто сукупністю прийомів, методів, способів продукування, обробки, зберігання, передавання аудіовізуальної інформації, заснованою на використанні компакт-дисків" [1, с. 143].

У 1960-х термін "мультимедіа" пов'язували з митцями, які намагалися надати своїм витворам (скульптурам, картинам, музиці тощо) "живого" відтворення. У 1970-х – на початку 1980-х рр. мультимедіа почали прирівнювати до великих, багатоекранних показів слайдів, що супроводжувалися музичним оформленням та голосами за кадром. Пізніше, з розвитком комп'ютерних технологій, було проведено низку експериментів щодо комбінування різних способів надання інформації (текст, графіка, звук), у результаті

яких було з'ясовано, що важливою властивістю мультимедіа є інтерактивність, що надає користувачеві можливість зворотного зв'язку.

Оскільки мультимедіа – суміш засобів інформації, за визначенням – вони мають очевидні переваги в деяких ситуаціях навчання перед монозасобами інформації. За допомогою цих технологій отримуємо нові можливості під час проведення уроків. Та й самі учні не залишаються пасивними слухачами. Встановлюючи логічні зв'язки інформаційних блоків і слідуючи власній логіці її осмислення, учень стає співавтором навчального процесу. Як єдиний організм, у навчальному процесі усе взаємодіє між собою: викладач має можливість подавати матеріал та спостерігати за реакцією аудиторії, відповідно змінювати швидкість подачі матеріалу, диференційовано підходити до кожного зі слухачів.

Мультимедіа мають дозволити користувачам прокладати власний шлях у матеріалі й можливостях для одержання певних знань. Взаємодіючи з навчальним середовищем, маніпулюючи його об'єктами, учень може таким чином сам визначати свою поведінку в даному середовищі, що дозволяє йому уникнути повторення вже освоєних дій з об'єктом.

Покажемо, як можна використовувати інформаційні технології безпосередньо на уроках української мови та літератури для того, щоб полегшити усвідомлене, неформальне отримання сталих знань учнями, зробити цей процес творчим, цікавим, яскравим, щоб на основі сформованого інтересу закласти підвалини готовності до самоосвітньої діяльності.

Поступово від опорних конспектів ми перейшли до використання елементів комп'ютеризації на уроках української мови і літератури, переконавшись на практиці, що саме такий підхід до вирішення навчальних завдань сприяє ефективному підвищенню творчої активності учнів.

Застосування комп'ютерних навчальних засобів доцільно на різних етапах процесу навчання української мови та літератури: при поясненні нового матеріалу, закріпленні вивченого, повторенні та узагальненні, контролі над засвоєнням знань, відпрацюванні умінь і навичок, пошуку нового матеріалу. Проте практика показала, що застосування інформаційних технологій найбільш ефективно використовувати на залікових уроках, оскільки дає можливість повторити, узагальнити і систематизувати матеріал, опрацьований в ході декількох попередніх уроків, і організувати контрольну перевірку знань з вивченої теми.

Слід відзначити ефективність використання комп'ютерних засобів навчання в процесі контрольно-оцінної діяльності учнів.

Після вивчення відповідних тем необхідним є проведення уроків-презентацій. Матеріали готують самі учні. Уроки презентації можна проводити і на уроках літератури, і мови. Учні за творчістю поетів і письменників складають хронологічні карти, схеми для характеристики героїв. Все це супроводжується використанням комп'ютерних засобів. Наприклад, при вивченні творчості Т.Г.Шевченка учні складають план-схему біографії, а свої доповіді про письменника супроводжують ілюстраціями за допомогою мультимедійного проєктора. Такі уроки носять творчий характер як для учнів, так і для вчителя та є досить ефективними.

Вивченню мови та літератури в 5-х класах притаманні специфічні особливості, зумовлені тим, що діти молодшого підліткового віку великою мірою сприймають життя як гру. Їхні очі широко відкриті назустріч казковому, незвичайному. І тому уроки з елементами казки, гри, загадок та ребусів у такому віці надзвичайно ефективні за умов використання інноваційних технологій.

На уроках української мови та літератури у середніх і старших класах бажано використовувати дидактичні мультимедійні матеріали електронних підручників та посібників.

Також, значні можливості мають програми для створення презентацій. Комп'ютерна презентація – це авторське учнівське бачення теми, розробка певного сценарію виконання і представлення аудиторії. Комп'ютер дає можливість використання інформації мережі Інтернет, дозволяє ілюструвати, естетично оформляти сторінки, використовувати ефекти анімації. Таким чином, діти вчаться бути послідовними у відборі найсуттєвішої інформації.

Певну навчальну потужність має перегляд у мультимедійних класах фільмів або їх фрагментів з прочитаними програмовими текстами, наприклад «Тіні забутих предків» за повістю М. Коцюбинського, «Наталка Полтавка» за І.Котляревським, «Украдене щастя», «Захар Беркут» за І. Франком та інші.

ЗНО - серйозний крок у житті кожного випускника, що вимагає і обдуманого вибору свого майбутнього, і узагальнення знань з предмета, і вміння організувати свою роботу. Успішність здачі іспиту багато в чому визначається підготовкою, вибором навчального матеріалу.

Особливу роль у підготовці успішної здачі ЗНО з української мови та літератури можуть відіграти сучасні інформаційні технології, основою яких є комп'ютерне та програмне

забезпечення, електронні мережі та системи комунікації. У процесі роботи із застосування інформаційних технологій у навчально-виховному процесі можна виділити кілька аспектів, що впливають на формування мотивації до навчання, підвищення ефективності підготовки до ЗНО.

Психологічний аспект. Великий інтерес до сучасних інформаційних технологій як засобу навчання дійсно є мотиваційною основою навчальної діяльності. Сьогодні навіть у середовищі молодших школярів проявляється своєрідна оцінка якостей особистості, що передбачає підвищений статус учня, що володіє елементами інформаційних технологій або просто вміє використовувати комп'ютерні технології при підготовці домашнього завдання. Вже в початковій школі відомо, наскільки престижна освіта, що базується на використанні інформаційних технологій.

Дидактичний аспект. Групова робота учнів в середовищі інформаційних технологій породжує справедливе змагання, в той же час їхня робота формально мало залежить від учителя. Ця ситуація створює реальну основу для диференціації та індивідуалізації в навчанні, так як кожен учень працює над учбовим завданням в індивідуальному ритмі, вирішуючи посилені завдання. Все це сприяє у дітей розвитку нормальної самооцінки. Використання навіть окремих елементів інформаційних технологій значно полегшує діагностичну роботу педагога, дозволяє організувати ефективну корекцію власних дій і дій учнів.

Робота в середовищі інформаційних технологій привчає школярів розуміти зміст кожної дії, її взаємозв'язок з іншими діями, формулювати і конкретизувати завдання, виділяти етапи її виконання, проводити аналогії і здійснювати перенесення умінь у нові умови, досліджувати інші можливості у навчальній системі. З метою підготовки до ЗНО, пропонуємо учням виконувати домашні завдання за наступними групами: підготувати питання з фонетики, словотвору, лексики, морфології, синтаксису. На наступному уроці ці завдання перевіряються вчителем в якості тестових завдань. Таким чином, домагаємося самостійності, відповідальності та креативності учнів.

Резюмуючи вищевикладене, можна стверджувати, що педагогічні цілі використання інформаційних технологій визначаються можливістю підвищення мотивації навчання за рахунок застосування сучасних засобів використання інформації, підвищення рівня її емоційного сприйняття, формування умінь реалізовувати різноманітні

види самостійної обробки значних обсягів інформації.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Гуревич Р.С. Теоретичні та методичні основи організації навчання у професійно-технічних закладах: Монографія / За ред. С.У. Гончаренка. –К.: Вища школа, 1998. –229 с.

2. Український педагогічний словник. Укладач: Гончаренко С.У. Київ: Либідь, 1997. –376 с.

3. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті// Освіта. 2002. –№26.

4. Радул В.В. Окремі проблеми освітнього простору України// Наукові записки. Випуск 41. – Серія: Педагогічні науки. –Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка, 2002. – С.3-5.

5. Компьютерная технология обучения. Словарь-справочник / Под ред. В.И. Гриценко, А.М. Довгяло, А.Я. Савельева. –Киев: Наукова думка, 1992. –652 с.

6. Жалдак М.И. Система подготовки учителя к использованию информационных технологий в учебном процессе: Дис...д-ра. пед. наук: 13.00.02 – М., 1989. –378 с.

7. Шолохович В.Ф. Дидактические основы информационных технологий обучения в образовательных

учреждениях: Дисс... д-ра пед. наук: 13.00.01. – Екатеринбург, 1995. 364 с.

8. Триус Ю.В. Комп'ютерно-орієнтовані методичні системи навчання математичних дисциплін у вищих навчальних закладах: Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2005. –48 с.

9. Образцов П.И. Психолого-педагогические аспекты разработки и применения в вузе информационных технологий обучения. – Орел: ОрелГТУ, 2000. –145 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Галета Ярослав Володимирович – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки КДПУ ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: особливості становлення особистості в умовах інформаційного суспільства, використання інформаційних технологій у навчальному процесі.

Євдокимова Олена Миколаївна – вчитель української мови та літератури ЗОШ № 27 м. Житомира.

Наукові інтереси: особливості використання інноваційних технологій при викладанні української мови та літератури